

Date: 1st July-2026

RUS ADABIYOTINING KELIB CHIQISHI VA TARIXI.

G'aniyeva Nazokatxon, Rasulova Xusnidaxon

Farg'ona viloyati Buvayda tumani, 2-sonli Texnikumi rus tili fani o'qituvchilari.

Annotatsiya: Ushbu maqolada rus adabiyotining jahon madaniyatidagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. XIX asr – rus adabiyotining “oltin asri” hisoblanadi. Maqolada rus adabiyotining to'rt buyuk namoyandasi –M.Lomonosov, G.Derjavin, N.Karamzin ijodlariga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: Rus adabiyoti, Yozma yodgorliklar, Qadimgi davr (XI-XVII) asrlar, Kiyev Rusi, Buyuk Pyotr, Yevropa madaniyati, M.Lomonosov, G.Derjavin, N.Karamzin, "Oltin asr", Yangi davr va Sovet adabiyoti.

Rus adabiyotida Yevropa madaniyati uning shakllanishi, rivojlanishi va jahon miqyosiga chiqishida hal qiluvchi o'rin tutgan. G'arb g'oyalari va san'ati rus adabiyotini yangi janrlar, falsafiy qarashlar va gumanistik qadriyatlar bilan boyitdi. Asosiy bosqichlar va ta'sirlar quyidagilardan iborat: Boshlang'ich davr (Vizantiya ta'siri): Qadimgi rus adabiyoti xristianlik qabul qilinishi bilan Vizantiya va qisman Bolqon madaniyati ta'sirida shakllangan bo'lib, bu Yevropa madaniy oqimining ilk ko'rinishi edi. XVII–XVIII asrlar (Yevropalashuv davri): Buyuk Pyotr davrida Yevropa madaniyati shiddatli kirib keldi. Klassitsizm oqimi (M. Lomonosov, A. Sumarokov) va Yevropa ma'rifatparvarligi g'oyalari rus adabiyotining dunyoviylashuviga poydevor bo'ldi. XIX asr (Oltin davr): Yevropa romantizmi (Bayron va Gyote ijodi) V. Jukovskiy orqali kirib keldi. A.Pushkin va M.Lermontov asarlarida G'arb va Sharq sintezi yorqin namoyon bo'ldi. Realizm davri va Falsafa: F.Dostoevskiy, L.Tolstoy va I.Turgenev asarlarida Yevropa sivilizatsiyasi tanqidi, G'arb falsafasi (Nitsshe, Shopengauer) va gumanizm uyg'unlashdi. Dostoevskiy psixologizmi Yevropa modernizmga kuchli turtki berdi. XX asr (Kumush davr): Yevropa simvolizmi, futurizm kabi modernistik oqimlar A.Blok, V.Mayakovskiy va boshqa ijodkorlar ijodiga chuqur singdi. Umuman olganda, Yevropa madaniyati rus adabiyotining qat'iy milliy o'ziga xosligini yo'qotmagan holda, uni universal, umumbashariy g'oyalar bilan boyitishda muhim ko'priq vazifasini bajargan.

Rus adabiyotining ildizlari IX–XI asrlarga, ya'ni qadimgi Sharqiy slavyanlar madaniyati va Vizantiya xristianligi (pravoslaviya) qabul qilingan davrga borib taqaladi. Dastlabki yozma yodgorliklar cherkov slavyan tilida yaratilgan bo'lib, asosan diniy matnlar va yilnomalardan iborat bo'lgan. Quyida uning shakllanish va yuksalish bosqichlari keltirilgan: 1. Qadimgi davr (XI–XVII asrlar) Bu davr adabiyoti diniy-axloqiy xususiyatga ega bo'lib, noma'lum mualliflar tomonidan yaratilgan qahramonlik dostonlari va yilnomalar (masalan, "Igor polki haqida doston") bilan mashhur. Asosiy markaz Kiyev Rusi hisoblangan. 2. Islohotlar va dunyoviylashuv (XVIII asr) Buyuk Pyotr davridagi tub islohotlar rus adabiyotini diniy qobiqdan chiqarib, dunyoviy tus olishiga va Yevropa madaniyatiga yaqinlashishiga zamin yaratdi. Bu davrda M. Lomonosov, G. Derjavin va N.

Date: 1st July-2026

Karamzin kabi ma'rifatparvar adiblar ijod qildi. Mixail Vasilyevich Lomonosov (1711.8(19)11, Arxangelsk – 1765. 4(15)4, Peterburg) – rus tabiatshunos olimi, rus adabiy tilining asoschisi, shoir, rassom, tarixchi. Moskvada, Kiyevda (1734), so'ngra Peterburg akademiya untida o'qigan (1735). 1736-yildan Germaniyaning Merburg va Frayburg universitetlarida kimyo va metallurgiya fanlaridan ta'lim olgan. Peterburg Fanlar akademiyasi ning birinchi akademik (1745). 1748-yilda Rossiya Fanlar akademiyasi qoshida 1-kimyoviy lab.ga asos solgan. 1755-yilda L. ningtashbusi bilan Moskva universiteti tashkil etilgan (keyinchalik unga L. nomi berilgan). Moddalarning atom-molekulyar tuzilishi haqidagi tushunchalarni rivojlantirgan, kimyoviy reaksiyalarda massaning saqlanish qonunini topgan (1756), korpuskulyar (atom-molekulyar) ta'limoti asoslarini taklif etgan (1741 – 50). Venera sayyorasida atmosfera mavjudligini aniklagan (1761). Falsafiy va grajdanlik ruhida rus odasining ijodkori. Dostonlar, she'riy nomalar, tragediyalar va hajviy asarlar, fundamental filologik tadqiqotlar hamda rus tilining ilmiy grammatikasi muallifi. Ranglar haqidagi nazariyani olg'a surgan. Bir qancha optik asboblarni yasagan. Mozaika san'atini rivojlantirgan, smaltalar ishlab chiqarishga katta hissa qo'shgan, shogirdlari bilan birga koshinkor naqshlarning yangi turlarini taklif etgan. Shvetsiya Fanlar akademiyasi (1760), Bolonya Fanlar akademiyasi (1764) faxriy a'zosi[1]. Gavril Derjavin (1743–1816) rus adabiyotida klassitsizmdan realizmga o'tish davridagi eng yirik shoir, XVIII asr rus ma'rifatparvarlik adabiyotining yorqin namoyandasi. U rus she'riyatiga yangi ruh va badiiy shakllar olib kirgan shaxs sifatida tarixda qolgan. Asosiy adabiy xizmatlari va o'rni quyidagilardan iborat: Oda janrini isloh qilishi: Rus adabiyotida qattiq qoliplarga tushib qolgan tantanavor oda janrini insoniylashtirgan. U o'z she'rlariga oddiy so'zlar, hazil-mutoyiba va shaxsiy kechinmalarni kiritib, uni "so'zlovchi rang-tasvir" deb atagan. Nikolay Karamzin rus adabiyotida sentimentalizm oqimining asoschisi va yorqin namoyandasi hisoblanadi. U adabiyotga oddiy insonlar tuyg'ularini olib kirib, quruq qoliplardan voz kechdi va rus adabiy tilini isloh qilib, uni Yevropa uslubiga yaqinlashtirdi. Karamzinning rus adabiyoti va madaniyatidagi ulkan o'rni quyidagi asosiy jihatlarda namoyon bo'ladi: Sentimentalizm asoschisi: Uning 1792-yilda yozilgan "Bechora Liza" qissasi rus adabiyotida bu oqimning eng yorqin namunasi sanaladi. Asarda qahramonlarning ichki dunyosi va ruhiy kechinmalariga birinchi marotaba katta e'tibor qaratilgan. Adabiy tilni isloh qilishi: Karamzin qadimgi va murakkab cherkov-slavyan tilidan voz kechdi. U rus adabiy tilini boyitib, fransuz va boshqa Yevropa adabiyotlari ta'sirida yanada ravon, sodda va tushunarli bo'lgan "yangi uslub"ni yaratdi. Yangi so'zlar kirituvchi: Uning sa'y-harakatlari bilan rus tiliga ko'plab yangi so'zlar va atamalar (masalan, insoniyat, fosh qilmoq, sanoat kabi) muomalaga kiritilgan. Tarixchi sifatidagi merosi: Karamzin nafaqat yozuvchi, balki ulkan tarixchi edi. Uning 12 tomlik "Rossiya davlati tarixi" asari nafaqat tarixiy manba, balki o'z davri uchun yuksak badiiy asar sifatida rus yozuvchilarining (xususan, Aleksandr Pushkinning) dunyoqarashiga kuchli ta'sir ko'rsatgan.

3. "Oltin asr" – Adabiyotning gullashi (XIX asr)

Date: 1st July-2026

Rus adabiyoti jahon miqyosida tan olingan va eng yuksak cho'qqisiga chiqqan davr.

[1]

She'riyat: A. Pushkin va M. Lermontov asarlarida romantizm va realizm uyg'unlashdi.

Nasr: N. Gogol, I. Turgenev, L. Tolstoy va F. Dostoevskiy kabi daho adiblar tomonidan inson ruhiyati va jamiyat muammolarini teran ochib beruvchi realistik asarlar yaratildi. [1, 2]

4. Yangi davr va Sovet adabiyoti (XX asr)

Asr boshlaridagi modernizm (A. Blok, V. Mayakovskiy), keyinchalik esa sotsialistik realizm (M. Gorkiy, M. Sholoxov) davri. Sovet mafkurasi tazyiqiga qaramay, M. Bulgakov, B. Pasternak, A. Soljenitsin kabi yozuvchilar adabiy yodgorliklarni saqlab qoldi. [1, 2]

Rus adabiyotining shakllanish tarixi va uning xususiyatlari haqida batafsil ma'lumot olish uchun Rus adabiyoti - Vikipediya maqolasini o'qishingiz mumkin. Shuningdek, uning jahon madaniyatiga ta'sirini tahlil qiluvchi ilmiy maqolalar bilan Pedagog.uz orqali tanishish imkoniyati mavjud. [1, 2, 3, 4] Buyuk Pyotr (Pyotr I) rus adabiyotini diniy-sxolastik qolipdan zamonaviy dunyoviy shaklga o'tkazib, unga Yevropa madaniyati eshiklarini ochgan va adabiy tilni xalqqa yaqinlashtirgan islohotchi sifatida ulkan o'rin tutadi. Uning adabiyot va madaniyat rivojidagi asosiy xizmatlari quyidagilardan iborat: Adabiy til islohoti: Diniy kitoblarda qo'llaniladigan murakkab cherkov-slavyan tilini soddalashtirib, dunyoviy va tushunarli "fuqarolik alifbosi"ni joriy qildi. Bu yozuvchilarning xalqqa erkinroq ijod qilishiga zamin yaratdi. Ma'rifatparvarlik va dunyoviy adabiyot: Ilk bor kitob nashr etishni davlat siyosatiga aylantirdi. G'arbiy Yevropa adabiyoti, fani va falsafasiga oid asarlar rus tiliga tarjima qilindi, bu esa rus yozuvchilarining dunyoqarashini keskin kengaytirdi. Teatr va dramaturgiyaning tug'ilishi: Rossiyada ilk ommaviy teatrlarni tashkil etdi, bu esa keyinchalik rus dramaturgiyasi (A. Sumarokov kabilar) rivojlanishiga kuchli turtki bo'ldi. "Inson shaxsi" konsepsiyasi: Pyotr I islohotlari adabiyotda qahramonlar obrazini o'zgartirdi. Avliyolar va podshohlar qiyofasi o'rniga, faol, o'z taqdirini o'zi belgilaydigan, Vatanga xizmat qiluvchi shaxs obrazi adabiyotga kirib keldi. Adabiy merosdagi timsoli: Buyuk Pyotr nafaqat islohotchi, balki yozuvchilar uchun ilhom manbai bo'ldi. A.S. Pushkinning o'zi tarixiy asarlarida uning siymosini yuksak baholagan va rus adabiyotini imperiya qudrati bilan bog'lagan. Rus adabiyotining yirik namoyondalaridan biri A. Tolstoy unga bag'ishlab «Buyuk Pyotr» romanini yaratgan.

Xulosa:

Ushbu maqolada Rus xalqining kelib chiqishi, madaniyati va urf odati haqida ma'lumotlar berildi, Rus adabiyotining o'ziga xos durdonalari haqida so'z yuritdik, xulosa shundan iboratki, yosh adabiyotshunos o'quvchilarimizga ozgina bo'lsada ilm-ma'rifat yo'lida izlanishlari uchun ma'lumot va tushunchalar beraoldik deb o'ylaymiz.

